



3.3. Авторско право и лицензи

ЛЕКЦИОНЕН МАТЕРИАЛ

В тази тема ще научите:

- Какво е авторско право.
- Какви са лицензите за използване на софтуер и дигитално съдържание
- Как коректно да използвате и цитирате източници

СЪДЪРЖАНИЕ

1	Въведение.....	1
2	Обект на авторско право	1
3	Видове права.....	2
4	Защита и лицензи за употреба.....	3
4.1	Creative Commons (криейтив комънс)	4
5	Нарушения на авторски права	4
6	Добри практики за използване и цитиране на източници	5



1 ВЪВЕДЕНИЕ

Авторското право е част от системата на интелектуалната собственост и урежда отношенията по създаване, използване и защита на произведения на литературата, науката и изкуството. То изразява правото на собственост на създателя или упълномощени от него физически или юридически лица върху неговото произведение – например да е свързано с името му, да му носи приходи, както и да не бъде изменяно без неговото съгласие.

2 ОБЕКТ НА АВТОРСКО ПРАВО

Авторското право защитава всички произведения без оглед на начина и формата на изразяването им. За да бъде едно произведение обект на авторско право, то следва да отговаря едновременно на три изисквания:

- да е произведение на науката, литературата или изкуството;
- да е резултат от творческа дейност;
- да е изразено в обективна форма – чрез звуци, изображения, символи или комбинации от тях.

Според българското законодателство, има няколко различни типа произведения в зависимост от начина на създаването им, и всички те са обекти на авторско право:

- **Оригинални произведения:**
 - Литературни произведения, включително научна и техническа литература, в това число и компютърни програми
 - Музикални и сценични произведения
 - Филми и други аудио-визуални произведения
 - Произведенията на изобразителното и приложните изкуства, включително фотографски произведения
 - Архитектурни произведения – сгради, съоръжения и техни елементи
 - Проекти, снимки, планове, карти и схеми, които са резултат от творческа дейност
 - Графично оформление на печатно произведение
 - Кадастрални и топографски карти
- **Производни произведения** (със съгласие на автора, ако първоначалното произведение е обект на авторско право)
 - Превод – смяната на езика създава ново произведение, самостоятелен обект на авторско право;
 - Преработка – изменя формата и изразните средства на оригиналното произведение;
 - Аранжмент на музикални произведения
- **Сборни произведения** – включват две или повече отделни произведения



- Колективни произведения – в тяхното съставяне участват много хора, поради което няма един автор. Това са и периодичните издания – вестници, списания. Носител на авторското право в този случай е издателят, като отделните автори имат договорни отношения с него.
- Съставни произведения – в съставянето им участват отделни произведения (обект на авторско право или не), но не и техните автори. Такива са енциклопедиите, сборниците и антологиите. Носител на авторското право е съставителят, извършил подбора и подреждането.
- Библиографии и бази от данни – в състава им участват отделни произведения, които не са обекти на авторско право.

Някои произведения **не са обект на авторски права**. Това са:

- нормативните и индивидуални актове на държавни органи (закони, наредби, постановления, правилници, заповеди и пр.), както и официалните им преводи,
- идеи и концепции. Те обаче стават обект на авторско право, след като им бъде придадена обективност чрез изразяването им в конкретно произведение, независимо от използваните изразни средства
- фолклорни произведения (например народни песни, легенди...), НО не и техни преработки, преводи и аранжimenti
- новини, факти, сведения и данни

3 ВИДОВЕ ПРАВА

Правата върху дадено произведение биват неимуществени и имуществени – неимуществените осъществяват контрол върху самото произведение, а имуществените – върху неговата комерсиализация (възможност за печалба от него).

Към неимуществените права спадат следните примери:

- Право на разгласяване – даване на публичност и разпространяване на произведението
- Право на авторство;
- Право на псевдоним или анонимност;
- Право на име;
- Право на интегритет – запазване на целостта на произведението;
- Право на промяна на произведението, ако с това не се нарушават права, придобити от други лица);
- Право на достъп до оригинала на произведението;
- Право да бъде прекратено използването на произведението.

Към имуществените права спадат следните примери (в зависимост от типа на произведението не всички са приложими за всяко произведение):



- Възпроизвеждане на произведението;
- Разпространение на оригиналното произведение или на копия от него;
- Публично изпълнение (на живо и чрез запис);
- Излъчване на произведението по безжичен път;
- Предаване и препредаване на произведението по кабел;
- Предоставяне на достъп до произведението чрез интернет;
- Публично показване на произведението;
- Преработка на произведението, включително и превод ;
- Реализиране на архитектурен проект чрез построяване или изработка на обекта;
- Износ/внос на екземпляри от произведението в търговски количества.

Авторските права не са безсрочни. Според българското законодателство срокът им е 70 години след смъртта на автора, ако е известна неговата самоличност. В този период от смъртта на автора до изтичане на срока носители на правата са неговите наследници. В останалите случаи се прилага следното:

- Ако авторът не е известен и остане неизвестен, срокът е 70 години от първото публикуване на произведението. Носител на правата е издателят.
- При произведения (например компютърни програми), създадени в рамките на трудови правоотношения, носител на авторското право е работодателят, освен ако не е договорено друго. Срокът от 70 години започва да тече от датата на публикуването.
- Когато авторите са повече от един, срокът тече от смъртта на последния преживял автор.
 - При филми – 70 години след смъртта на последния преживял измежду режисьора, сценариста, оператора, автора на диалога и автора на музиката, ако тя е била създадена специално за филма

След изтичането на авторските права, произведението може да бъде използвано законно, без да е нужно разрешение от собственика. Въпреки това, редно е да се указва името на автора и да не се нарушава целостта на произведението.

4 ЗАЩИТА И ЛИЦЕНЗИ ЗА УПОТРЕБА

Всяко произведение, което отговаря на условията за авторско право, бива защитено автоматично в момента на създаването му, без да е необходима регистрационна или друга правна процедура. Въпреки това можете да уведомите други хора, че вие сте автор на това произведение, чрез добавяне на бележка за авторското право – международния символ за авторско право, знакът © (буквата С (Copyright) на латиница, оградена в кръгче.), следвано от името на автора (физическо или юридическо лице, име на уеб сайт, псевдоним) и годината на първото публикуване.

ПРИМЕРИ: © Иван Петров 2013; © websitename.com 2010-2022



Към тази информация може да се добави и текста „Всички права запазени“, но от 2000 година насам той вече не е необходимо условие за правна стойност.

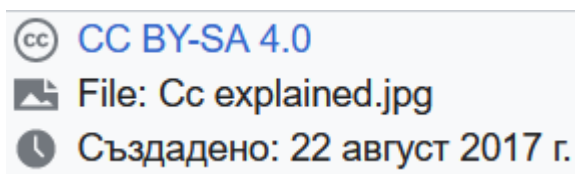
Липсата на обозначение не означава автоматично липса на авторски права! Ако имате съмнение, потърсете повече информация за авторството.

4.1 CREATIVE COMMONS (КРИЕЙТИВ КОМЪНС)

Всеки автор или друг собственик на правата върху дадено произведение може да даде на обществеността по-широки права за ползване на произведението му от тези, които им предоставя авторското право. Такъв тип договорки се овначават с общото име Creative Commons (Криейтив Комънс). Ако в основата на повечето закони за авторското право стои постановката „всички права са запазени“, то особено за договорите Криейтив Комънс е, че „някои права са запазени“. Всички разновидности на договорите Криейтив Комънс дават възможности на потребителите свободно да копират, разпространяват, представят публично или да използват по друг начин произведението с некомерсиални цели. Някои от разновидностите на договорите позволяват включително и свободно комерсиално използване. Независимо от това, важи задължителното условие за споменаване на автора!

Произведенията с лиценз Криейтив Комънс са маркирани с буквите CC, оградени в кръгче, подобно на знака за пълни авторски права, придружено с

конкретно пояснение за типа на правата, евентуално и информация автор, име и дата на публикуване (вж. примера на фигура 1). Когато използвате дигитално съдържание от Интернет, можете да намерите информация за вида на правата обикновено в дъното на страницата.



Фигура 1: Пример за указване на Криейтив Комънс права на изображение.

5 НАРУШЕНИЯ НА АВТОРСКИ ПРАВА

Нарушение е всяко използване на защитено с авторско право произведение, което се прави без разрешение или без заплащане на компенсация. Има три вида нарушаване на авторското право – плагиатство, псевдоавторство и пиратство, и всички те са наказуеми от закона:

Плагиатството е представянето на чуждо произведение или части от него като свое. Това е едно от най-често срещаните нарушения, тъй като дори и просто включването на чужд текст в собствено произведение, без изричното посочване (цитиране) на автора му, представлява плагиатство.

Псевдоавторството също е предявяване на авторство върху чуждо произведение, подобно на плагиатството. За разлика от него, обаче, при псевдоавторството изобщо няма творчески елемент, тъй като представлява



включване като съавтор, без да има принос. Обикновено това става чрез злоупотреба със служебно положение.

Пиратството е непозволено възпроизвеждане (създаване на копие) и/или разпространение на защитени с авторски права произведения. Независимо, че тук не се предявяват претенции за авторство, пиратството нарушава имуществените права на автора и с навлизането на дигиталните технологии става все по-разпространено и улеснено. Най-често срещаните обекти на пиратство са звуко- и видеозаписи (музика, филми, радио или телевизионни предавания), книги, включително електронни книги, и компютърни програми, чрез създаване и разпространение на нелицензирани техни копия.

В някои случаи има изключения, които допускат използване на произведения без съгласието на автора – за образователни, научни или информационни цели, или за лична употреба. Това не нарушава авторските права, стига да са спазени необходимите условия:

- Използване на цитати от произведения с цел критика и обзор, стига да са посочени източника и автора и обемът на цитата да не надвишава необходимото;
- Използване и преработване на части от произведения за научни и образователни цели, стига да са посочени източника и автора;
- Използване като текуща информация за целите на масовото осведомяване, стига да са посочени източника и автора
- В полза на обществени институции, като библиотеки и архиви
- За лична употреба с нетърговска цел, стига да е заплатена компенсация на носителя на правата (ако такава се предвижда).

6 ДОБРИ ПРАКТИКИ ЗА ИЗПОЛЗВАНЕ И ЦИТИРАНЕ НА ИЗТОЧНИЦИ

Когато използваме като ресурси чужди произведения, включително части от тях или техни дигитални копия, е необходимо да зачитаме авторските права. Използването на материали от Интернет, дори и само на части от тях в собствено произведение, без да цитираме автора, е плагиатство! Нарушаването на технически защиты, неразрешеното копиране, използването и свалянето от Интернет на нелицензирани копия на авторски произведения, в това число музика, филми и компютърни програми, е пиратство!

За да се защитим от нарушение на авторските права, дори и неволно такава, е необходимо да цитираме източниците, които използваме. Цитирането, също така, показва доказателства в подкрепа към изразеното мнение, добавя допълнителна полезна информация и улеснява проверката на съдържанието ѝ.

Изброените по-долу препоръки дават насоки на базово ниво за добрите практики на цитиране:



- Ако не е ваш собствен труд, дори да е ваша преработка на чужд, цитирайте оригинала!
- Коректното цитиране означава да може да се идентифицира точно използваното произведение – като абсолютен минимум е необходимо да посочите заглавието и автора му. Ако има дата на публикуване, добавете и нея.
- Когато използвате текстове или изображения от Интернет, не винаги е възможно да се определят заглавие и автор. В този случай цитирайте с работещ линк към уеб страницата, от която сте взели използвания ресурс. Дори и да има посочени заглавие и автор, добавете към тях и линка.
- Ако използвате междинен източник, който цитира друг източник, трябва да включите и двата!

Информацията за цитираните източници може да бъде дадена по няколко начина:

- непосредствено след мястото във вашата работа, където е използвана;
- като бележка под линия в края на страницата от текста
- в края на текста

Когато използвате повече от един източник, оформете отделните източници като списък и ги подредете по реда на срещане в текста или по азбучен ред.

Зачитането на авторското право означава спазване както на законовите, така и на етичните норми. Никому не е приятно да откраднат създаденото от него, дори и неволно. Не забравяйте това всеки път, когато ползвате ресурсни материали от Интернет, и винаги цитирате източника.

7 ИЗТОЧНИЦИ

Wikipedia.org. Авторско право. 2022. https://bg.wikipedia.org/wiki/Авторско_право

Народно събрание. Закон за авторското право и сродните му права. Lex.bg
Българският правен портал. 2019. <https://lex.bg/laws/ldoc/2133094401>

Национален портал за интелектуална собственост на Ай Пи България и IP
Consulting. Авторско право. Copyrights.bg. 2010-2023.
<https://copyrights.bg/обекти/>

Петров, Калин. Лекции по право. Авторско право. 2010. www.bg-pravo.com